

Jazig sírok Mártélyon.

1933. május hó 3-án Endrey Béla úr, Hódmezővásárhely h. polgármestere arról értesítette intézetünket, hogy Mártélyon, töltésmagasításon dolgozó munkások, csontvázakat találtak.

A lelőhely Hódmezővásárhely városhoz tartozó Mártély község területén, a Körös-Tisza-Maros Ármentesítő Társulat 4700—4800-as ártéri szelvényében, Maczelka Ferenc tanyájával szemben fekszik.

A sírok megtalálásáról későn adtak hírt, mert csaknem a munka végére érkeztünk ki. A szelvény területén, a kubikgödrök széleire kidobált embercsontokból és cseréptöredékekből arra következtethettünk, hogy a munkások időközben egy nagyobb sírmezőt romboltak szét. A kubikgödrök még kiásatlan részéből négy sírnak körvonalait állapíthattuk meg; ezek közül egyet a munkások részben már ki is bontottak.

1. sír. Részben már ki volt bontva, de a csontok és mellékletek lenyomataiból a sírt tökéletesen sikerült rekonstruálni. A csontváz a kubikgödör felsőszélétől számított 85 cm mélységben, észak-déli irányban kinyújtóztatva feküdt. Feje dél, lába észak felé volt irányítva, arca nyugat felé fordult. A csontlenyomatok helyzetéből női csontvázra következtethettünk.

Mellékletei: 1. A koponya jobboldalán kis edény. (2. kép 1.) 2. A mellkas jobboldalán bronzfibula (3. kép 7.). 3. A medencében vaskés töredékei (3. kép 6.).

2. sír. Az előbbitől délre 290 cm távolságra, kinyújtóztatott helyzetben feküdt. Mélysége 105 cm. Irányítása ugyanolyan, mint az előbbié. Férfi csontváz, hossza 173 cm.

Mellékletei: 1. A medencében vascsat (2. kép 1.). 2. Ugyanott, elégült vaskés töredékei (2. kép 10.).

3. sír. Az első sírtól délkeletre 5-80 m, a másodiktól északkeletre 6-40 m távolságra, 110 cm mélyen feküdt. A kinyújtóztatott csontváz fejét délkelet, lábát északnyugati irányban helyezték el, arcával nyugat felé nézett. Férfi csontváz, hossza 165 cm.

Mellékletei: 1. A koponya jobboldalán kis tál. (1. kép 3.). 2. Az alsó állkapocs alatt két darab római érem (2. kép 4., 5.). 3. A medencében vaskés töredék (2. kép 8.). 4. Ugyanott vascsat (2. kép 3.).

4. sír. Az előbbi sírtól észak-északnyugati irányban 4·5 m távolságra, a harmadik sírral egyező irányban, arccal keletfelé fordulva, kinyújtóztatott helyzetben feküdt. Férfi csontváz, hossza 170 cm, mélysége 125 cm.

Mellékletei: 1. Nyakában paszta gyöngysor (2. kép 9.). 2. A medencében bronzcsat (2. kép 2.). 3. Az alsó lábszárai között kis edény (1. kép 2.).

5. sír. A munkások teljesen szétrombolták, csak a gödör szélére kидobált edény töredékeinek egy része maradt meg. Pontos helyét, valamint a csontváz helyzetét a munkások ellentétes bemo ndásai alapján megállapítani nem sikerült. A kubikosok nagyobb része szerint a második sírtól délkelet felé kb. 12 m távolságra fe khetett. Az edényen kívül állítólag vas mellékletei is voltak, amelyek azonban a vázrészekkel együtt elkallódtak.

A sírok mellékleteinek részletes leírását az alábbiakban adjuk:

1. Kisedény (1. kép 1., metszete 3. kép 1.). Erősen profilált, gömbös

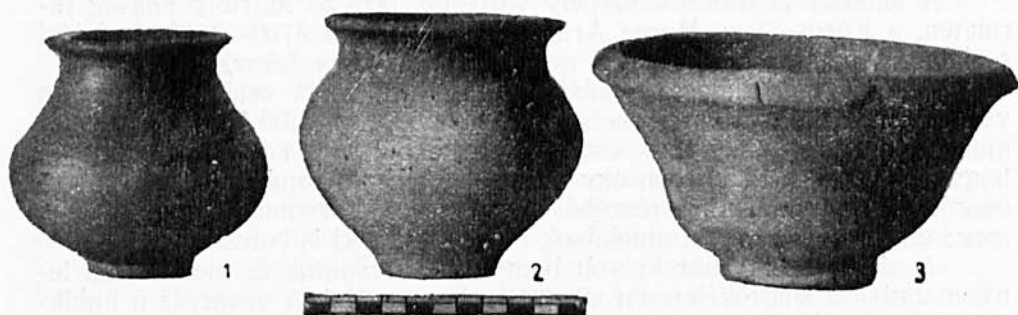

Abb. 1. kép.

formájú. Kissé lecsorbult szája kifelé hajlik. Nyakán, egymástól kb. 5 mm távolságra két mélyített párhuzamos vonal fut körbe. Aránylag kis lapos-feneke élesvonalban találkozik a kihasasodás gömbös vonalvezetésével. Anyaga finoman iszapolt, jól égetett; kívül fényezett, belül símított; vörös színű. Korongon készült, amelynek lenyomatai legjobban kívülről, a lapos fenékén láthatók. Magassága 9·5, belső mélysége 8·5, legnagyobb kihasasodása 10·5, szájátmérője 7·5, fenékátmérője 4·5 cm.

2. Kisedény. (1. kép 2., metszete 3. kép 2.). Lefelé erősen szűkülő, gömbös formájú. Nyaka kissé hengeres, megcsorbult szája enyhén kifelé hajlik. A nyak alig észrevehető vállban találkozik a kiöblösödő hassal. Erősen profilált. Alsó részén rendszertelenül elhelyezett mélyített vonalak láthatók, amelyek ugyan egymással párhuzamosak, de nem mindig futnak egészen körbe. Sárgásszürke színű, kívül-belül fényezetlen. Finoman iszapolt, anyaga ujjdörzsölésre erősen kopik. Korongon készült. Magassága 10·5, mélysége 10, legnagyobb kiöblösödése 11·5, szájátmérője 10, nyakátmérője 8·5, a fenéke 4·5 cm.

3. Tál. (1. kép 3., metszete 3. kép 3.). Alakja a kettőscsonkakúpához hasonlít. Szája visszafelé, ferdén szélesedik ki. A kettőscsonkakúpok kb. 3 cm magasságban vannak összetéve és az alapátmérők a kisebbek. Erősen profilált fenéke 5 mm magasságban összeszűkül. Színe feketés-szürke, anyaga jól iszapolt és jól égetett. A tál külső oldalán a fényezés nyomai jól láthatók. Magassága 9·7, fenékatmérője 6·3, szájátmérője 17·5 cm.

4. Edénytöredékek. A töredékekből az edényt rekonstruálni nem lehetett. Sárgásszürke színű, anyaga finoman iszapolt és jól égetett. Kívül fényezett, belül simított; korongon készült, amelynek lenyomatai a belső oldalon jól látszanak. Legnagyobb kiöblösödése az edény félmagasságában lehetett. A töredékek felső részén, az edény válli részén, hullámvonalas dísz látható, amely az ott fényezetlen mezőből fényezetten tűnik ki. A töredékek megmaradt részén, a fenék felől, két 6—6 mm széles, párhuzamosan bemélyülő vonal látható. Megmérhető legnagyobb magassága 25 cm.

5. Kéttagú bronzfibula. (2. kép 7.). A tűtartó-tokot a láb aláhajlításával képezték. A tű ugyancsak bronzból készült, amelynek egyik végét spirálisan tekercselték s a kengyelhez vasszeggel erősítették. A kengyel két vége négyzet alakú, amelyet a gerinc irányához viszonyítva merőlegesen, bevágások tagolnak. A kengyelgerinc keresztmetszete trapézidomú. A fibula hossza 6·5, a kengyel hossza 3·7, magassága 2 cm.

Fibulánkhöz hasonlóak a Szentés-berekháti 6., a Szeged-öthalmi 16., 20. és 26. sírokban, továbbá Újszentivánon fordultak elő.¹

6. Bronzcsat. (2. kép 2.). Tüskéje hiányzik. Magassága 4, szélessége 2 cm.

7. Vascatok. (2. kép 1., 3.). Az egyik karika, a másik oválisalakú. Utóbbinak a szíj felerősítése felőli részéhez kis vaslemez van erősítve. Átmérőjük 3·5—4·0 cm.

8. Vaskés töredékek. (2. kép 6., 8. és 10.). Két darabnál csak a markolatrészt maradt meg, míg a harmadik csak pengetőredék. A markolatra eső részekben az egykori fafoglalat maradványai jól láthatók.

9. Pasztagyöngyök. (2. kép 9.). Csontszínűek; a legtöbb hengeresformájú, de van közöttük hasábalakú is. Összesen 13 szem került elő.

Ugyanerről a területről szórványként került elő egy eredetileg kisebb alakú bronzfibula töredéke. A fibulából csak a spirálisan tekercselt fej és a kengyelszalagnak alig 3—4 mm hosszú töredéke maradt meg. Megállapítható, hogy a spirális szeggel erősítették a kengyelhez. A spirális teljesen ép, szélessége 12 mm. A töredékből a fenékre leírt fibula formájára következtethetünk.

A mártélyi sírok korának megállapítására vonatkozólag a harmadik sírban talált két római érem szolgálhatna biztos támpontul. Az érmek azonban annyira rosszfenntartásúak, hogy azokat meghatároz-

¹ Dolgozatok VII. (1931.). 144. l. és VIII. (1932.). 114. l.

ni nem sikerült, így a korra nézve a fibulák nyújthatnak közelebbi felvilágosítást.

Párducz Mihály dr. a nagy magyar Alföld rómaikori emlékeit a fibu-

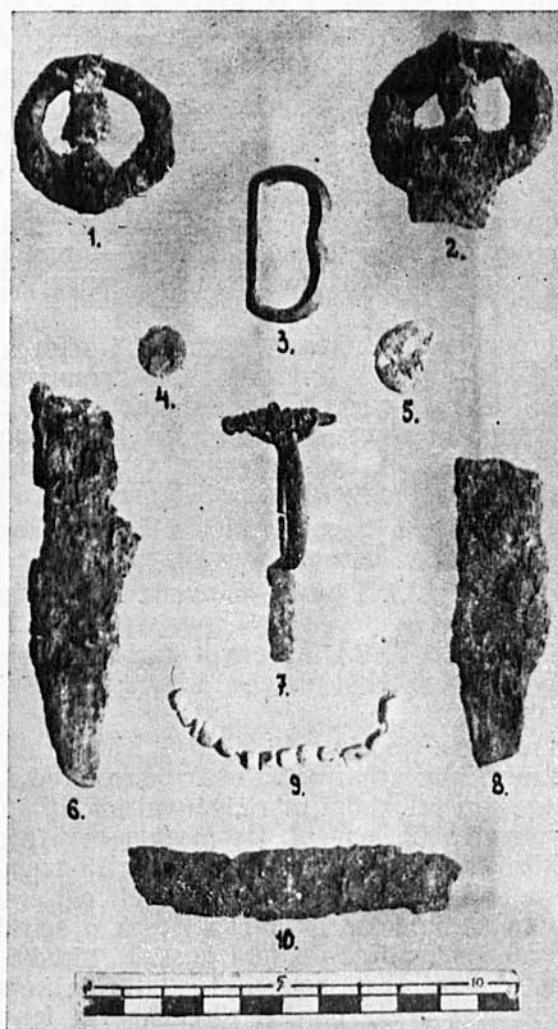

Abb. 2. kép.

lák alapján csoportosította. Összeállításában fibuláink analóg példányait az I. 3. csoportba osztja, amelyek Caracalla császár uralkodási éve alatt

(Kr. u. 198—217.) voltak divatosak.² Ennek a II. sz. végi és III. század elei datálásnak a sírok egyéb leletei sem mondanak ellent, így temetőnk kora erre az időre tehető.

*

Az előkerült leletek révén Mártély községe már régen nem ismeretlen a régészeti irodalomban.³

Nagy hiányossága azonban az adatoknak, hogy az egyes leletek közelebbi, lelőhely meghatározását nem mindenkor adják. A legalább ilyen szempontból hitelesnek mondható emlékek a község különböző tájairól kerültek elő. A szegedi egyetem Archaeologiai Intézete, a hódmezővásárhelyi városi múzeummal karöltve a közeljövőben szándékozik a terület egyes pontjain ásatni, ahonnan eddig a következő leletek kerültek elő.

A *neolith* kor emlékei a Csanyi-partból kerültek elő,⁴ ahol tűzhelypadok és konyhahulladékok jutottak napvilágra. E kori agyagedények,

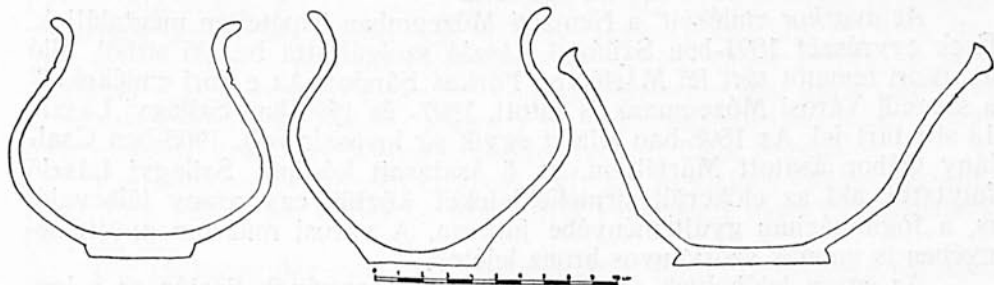

Abb. 3. kép.

silex-nucleusok és szarvas-agancsok a Nemzeti Múzeumba is kerültek; innen valók a szegedi városi múzeumban lévő kőeszközök is. Itt ásatott Csallány Gábor, aki öt földalatti lakást tárt fel és az előkerült edénytöredékeket, csonteszközöket a szentesi múzeumba szállította. Szilágyi László ármentesítő társulati mérnök e helyen talált, vegyes anyag között kőeszközt is adományozott a hmvásárhelyi ref. főgimnázium gyűjteményének. Innen származik az a benyomásokkal díszített fazék és talpcsőves edény, amely ugyancsak a főgimnázium gyűjteményében nyert elhelyezést.

*La Tène kori*⁵ az az összehajlított vaskard, amely népvándorláskori temetőben került elő, egy üveg karpereccel együtt.

A *jazig korból*⁶ már több emlék maradt, de ezek egy részénél a lelőhelyek közelebbről nincsenek meghatározva.

² Dolgozatok VII. (1931.). 146. l.

³ Banner: A hódmezővásárhelyi városi múzeum régészeti osztályának öt első éve. Szeged. 1934.

⁴ U. ott. 9—10. ll.

⁵ U. ott. 15. l.

⁶ U. ott. 15. l.

Még 1884-ben került a Nemzeti Múzeumba egy nagyobb vegyes anyag, amelyek között jazig tárgyak voltak. Ugyancsak vegyes anyaggal két ízben is szállítottak be a hódmezővásárhelyi ref. főgimnázium gyűjteményébe e kori emlékeket, köztük gyöngyöket, bronz karperecet, fésűtöredékeket és edénydarabokat. Innen származik az a Sabina érem is, amely a Nemzeti Múzeumban nyert elhelyezést. A főgimnázium leltárába Zolnay Béla ármentesítő társulati főmérnök ajándékként e kori edények vannak bevezetve. Ugyancsak ő a múzeumnak is ajándékozott edényeket. Varga Antal hódmezővásárhelyi tanár Széll Ferenc tanyáján hét háborítatlan sírt tárt fel. A főgimnáziumba került egy hosszú gyöngy-sor is, amelyet Szilágyi László ajándékozott a gyűjteménynek. A gyöngyök különböző színű és alakúak, van közöttük egy karneol és két kör-alakú szem is, utóbbiak üvegbetétes rozettával vannak díszítve.

*Germán eredetű*⁷ az a két mártélyi fibula, amely a Nemzeti Múzeum népvándorláskori termében van kiállítva.

Az *avarkor* emlékeit⁸ a Nemzeti Múzeumban ismételten megtaláljuk. Ezek egyrészét 1891-ben Szilágyi László szolgáltatta be. 26 sírból álló avarkori temetőt tárt fel Mártélyon Farkas Sándor. Az e kori emlékekből a szegedi Városi Múzeumnak is jutott. 1897- és 1898-ban Szilágyi László 13 sírt tárt fel. Az 1898-ban feltárt egyik sír lovassír volt. 1903-ban Csallány Gábor ásatott Mártélyon, az ő ásatásait később Szilágyi László folytatta, aki az előkerült sírmellékleteket, köztük egy arany fülbevalót is, a főgimnázium gyűjteményébe juttatta. A városi múzeum gyűjteményében is vannak szórványos bronz leletek.

Az egyes lelőhelyek egymáshoz való viszonyának tisztázása a legközelebbi ásatások feladata lesz.

Dr. Bálint Alajos.

⁷ U. ott. 19. l.

⁸ U. ott. 20–21. II